

Potreba environmentálneho manažérstva v malých podnikoch a samospráve

A. Šoltés: *Environmental Management Possibility in Small Enterprises and Self-Government. Život. Prostr., Vol. 42, No. 3, p. 129 – 131, 2008.*

Essay comes from the environmental management systems (EMS) implementation development in Slovakia and it is focused on their implementation in small enterprises and self-government. Using the foreign data, development similarity from the point of view of the small enterprises share in the economy and information from practice, it formulates the opinion that there is insufficient information in small enterprises and self-government on environmental management (EM) as such and on possibilities of its tools also in Slovakia. It points at the existence of number of voluntary tools of EM, and that most of them are simpler than EMS and they can be used independently, without the connection to EMS, or as the functional preparation to the future EMS. It suggests to widen the flexibility of consulting firms and certification bodies in their ability to offer to the customers and to implement also other than standardised tools of EM. The extensive informational programme would have also the part for EM basic information dissemination to enterprise sphere and self-government, to give a rise to the interest in relevant activities.

Časopis *Životné prostredie* venoval pozornosť problematike environmentálneho manažérstva od samého začiatku, už r. 1997, teda ešte pred zverejnením STN EN ISO 14 001, vyšlo číslo 5, monotematicky zamerané na environmentálne systémy riadenia podnikov.

Odvtedy sa veľa zmenilo. Medzinárodná séria technických noriem ISO 14 000 sa pozoruhodne rozrástla, avšak prostredníctvom Slovenského ústavu technickej normalizácie (SÚTN) a spolupracujúcich odborníkov úspešne stíhame preberať nové normy tejto série do národného systému noriem. Zavádzanie systémov environmentálneho manažérstva (EMS) sa v súčasnosti riadi už podľa tejto normy, revidovanej na medzinárodnej úrovni r. 2004 a do STN (slovenských technických noriem) prevzatej r. 2005. Vybudovaných a certifikovaných systémov na Slovensku je v súčasnosti viac ako 500. Zdá sa, že okrem miernejšieho tempa rastu počtu certifikovaných subjektov, sa od iných krajín veľmi nelíšime. Dokonca aj problémy „starých“ členov Európskej únie sa u nás s miernym oneskorením a v mierne modifikovanej podobe opakujú. V tomto príspevku budeme venovať pozornosť zavádzaniu EMS v dvoch problémových

oblastiach. Jednou sú mestá a obce, druhou malé a ešte menšie, tzv. mikropodniky.

Zdá sa, že na Slovensku je málo informácií o možnostiach zavádzania EMS v prostredí samosprávy. V „starých“ krajinách EÚ sú tieto aktivity dosť rozšírené, z hľadiska počtu je to, samozrejme, len zlomok oproti podnikateľským spoločnostiam. Aj u nás sa v tomto smere rozbehlo niekoľko iniciatív, avšak pomerne málo úspešných. Existujúce EMS sa zväčša obmedzujú len na mestský či obecný úrad. Na analýzu príčin tohto stavu nemáme podklady, ale je zrejme, že ho ovplyvňuje široké spektrum faktorov – od metodologickej či finančnej náročnosti, možno až po lokálnu politickú atmosféru. Aj keď podľa vyjadrení, prevzatých od ISO (*International Organization for Standardization* – Medzinárodnej organizácie pre normalizáciu), je norma 14 001 koncipovaná tak, aby sa dala použiť univerzálne, predsa len obec či mesto môžu byť zložitejšou „organizáciou“ ako podnik, prinajmenšom z hľadiska riadiacej štruktúry a právnych vzťahov. Úspešné environmentálne manažérske systémy v mestách a obciach „starších“ krajín EÚ však dokazujú, že sa to dá.

Iná situácia je v malých podnikoch, a najmä v mikropodnikoch. Tam je organizácia „taká jednoduchá, že všetci robia všetko, a čokoľvek navyše už nemá kto urobiť.“ Pre lepšiu predstavu, podľa Eurostatu má mikropodnik do 9 zamestnancov, malý podnik 10 – 99, stredný 100 – 249 a veľký 250 a viac zamestnancov.

Zaujímavé sú závery prieskumov, ktoré sa uskutočnili vo Veľkej Británii zhruba pred 10 rokmi (Hillary, 1997):

Napriek výrazným snahám vlády a jej agentúr informovať malé a stredné podniky o ekonomických prínosoch systémov riadenia ich environmentálneho správania, ukazuje sa, že mnohé z nich:

- si stále neuvedomujú príslušnú legislatívu,
- nie sú oboznámené s potenciálnymi úsporami nákladov a trhovými príležitosťami, ktoré z toho vyplývajú,
- nemajú predstavu o požiadavkách zákazníkov,
- vôbec nemajú prepojenie na dotknuté strany z hľadiska ich obáv súvisiacich so životným prostredím.

Z postojov malých a stredných podnikov vyplýva, že mnohé z nich nevidia žiaden dôvod na to, aby riešili environmentálne aspekty svojho podnikania. Ich aktivity sú často len reakciou na tlaky legislatívnych noriem a iných predpisov, namiesto hľadania nových príležitostí v environmentálnom manažérstve. Malé a stredné podniky sú zväčša pasívne, ak ide o environmentálne témy, nevykazujú žiadnu z inovatívnych charakteristík, spojených s týmto sektorom.

K mnohým takýmto podnikom zatiaľ neprenikli správy o environmentálnej legislatíve a potrebe uplatňovať ju v praxi, bez ohľadu na to, že ide o zákony. Nie sú schopné vnímať a interpretovať relevanciu legislatívy k svojmu podnikaniu. Od malého podnikania sa očakáva odborná znalosť celého súboru zložitých regulatívov, ako sú daňové predpisy, či pracovné právo. Tie však vytvárajú oveľa väčší tlak ako environmentálna legislatíva, čiastočne preto, že sú pre prevádzku podniku podstatné a oveľa efektívnejšie ich možno vynucovať.

Malé a stredné podniky sa tvária bezmocne, ak sa od nich vyžaduje, aby urobili niečo so svojim environmentálnym správaním a ani si v plnej miere neuvedomujú svoj podiel na environmentálnych problémoch. Iba niekoľkí z nich hľadajú dostupnú pomoc, pretože podporné služby nevyhovujú ich potrebám. Menší podnikatelia nemajú čas, ani peniaze na skúmanie svojho environmentálneho správania, naštudovanie

príslušnej literatúry, alebo účasť na odborných konferenciách či konzultáciách.

Napriek mnohým prípadovým štúdiám, z ktorých vyplýva úspora nákladov v dôsledku opatrení zlepšujúcich vzťahů k životnému prostrediu, zostávajú malé a stredné podniky nepresvedčené, pretože si myslia, že ich podnik beží efektívne.

Nové štatistické údaje ukazujú, že v dôsledku pokračujúcej atomizácie hospodárstva už aj na Slovensku začína výrazne vzrastať význam malých podnikov z hľadiska ich celkového ekonomického účinku. Aj keď sa ich celkový vplyv na životné prostredie nesleduje, neznamená to, že nenarastá úmerne k ich podielu na celkovom výkone hospodárstva. Podľa mnohých signálov z praxe usudzujeme, že ich postoj by sa od uvedených britských pravdepodobne veľmi nelíšili.

Jedným zo záverov britskej štúdie je odporúčanie hľadať ďalšie spôsoby a cesty, ako malým a stredným podnikom pomôcť ľahšie sa dostať k informáciám a ľahšie realizovať opatrenia na zlepšenie ich environmentálneho správania. Podobný prístup by bol vhodný aj na Slovensku.

Z doterajšieho procesu zavádzania a certifikácie EMS na Slovensku je evidentné, že prvými podnikmi, ktoré prejavili o ne záujem, boli veľké spoločnosti so zahraničnými odberateľmi. Až neskôr sa o EMS začali zaujímať stredné a menšie podniky, zjavne vystavené tlaku odberateľov. Tomuto vývoju sa prispôbali aj konzultačné firmy a certifikačné orgány. Majú dobre prepracované postupy zavádzania a certifikácie veľkých systémov a s narastajúcim záujmom stredných a malých podnikov ich prispôbali aj na tieto podmienky. To je samozrejme, vítané. Otázkou (možno hodnou primeraného prieskumu) však je, či pri zmene kvantity nie je vhodnejšie zmeniť aj kvalitu. V tomto prípade by možno bolo užitočné zvážiť, či v menšom podniku naozaj stačí vybudovať menší systém, či by nebolo vhodnejšie niektoré jeho funkcie zabezpečiť iným, možno jednoduchším spôsobom a siahnuť po inom, možno v daných podmienkach adekvátnejšom nástroji environmentálneho manažérstva. Takýto prístup by bol podľa všetkého užitočný aj vo vzťahu k obciam a mestám.

Môžeme sa vrátiť k sérii noriem ISO 14 000 a jej rozširovaniu. Tejto sérii noriem, priebežne preberanej aj do systému STN, sa občas prisudzujú orientácia na systémy environmentálneho manažérstva, ale to je omyl. EMS sa zaoberá len časť tejto série, zvyšná časť je orientovaná na environmentálne manažérstvo ako také, resp. na niektoré jeho nástroje. Táto séria noriem však na druhej strane vonkoncom nepokrýva širokú paletu aktivít, ktoré možno za environmentálne manažérstvo považovať. Ak sú rôzne

environmentálneho správania, environmentálne značky a vyhlásenia.

Na zlepšovanie environmentálneho správania podnikovej sféry existuje celá škála ďalších aktívnych dobrovoľných nástrojov, uplatňovaných v rôznych krajinách a odvetviach. Tieto nástroje sa uplatňujú podľa konkrétnych podmienok buď na základe rozhodnutia na podnikovej úrovni, alebo v niektorých prípadoch napr. na základe dohody na úrovni odvetví, resp. s miestnou, či regionálnou štátnou správou alebo samosprávou (Majerník, 2007). Väčšinu z nich možno uplatniť bez väzby na EMS, čiže nevyžadujú existenciu systému podľa normy. Môžu teda byť predstupňom, alebo funkčnou prípravou na budúci EMS. Neznamená to však, že ich nemožno využiť aj v existujúcom systéme. K typickým nástrojom tohto typu patrí hodnotenie environmentálneho správania, čistejšia produkcia, environmentálne účtovníctvo, environmentálny benchmarking, environmentálny reporting a zodpovedná starostlivosť, alebo aj ekomapovanie prispôbené potrebám malých a mikropodnikov. Niektoré nástroje možno použiť aj ako nadstavbu existujúceho systému, ako jeho rozvíjanie, či zdokonaľovanie po vyčerpaní možností jednoduchších postupov (napr. ekodizajn a LCA). Podmienky využitia týchto nástrojov sa medzi jednotlivými podnikmi a odvetviami značne odlišujú.

Zlepšovanie environmentálneho správania podniku teda vôbec nemusí začať budovaním EMS a jeho certifikáciou, či overením a registráciou v EMAS. Najmä v prípade, že podnikom nie je tlak odberateľa, ale vlastná snaha zlepšiť vzťah k svojmu bezprostrednému okoliu. Z praktických skúseností vyplýva, že opatrenia na zníženie negatívnych vplyvov na životné prostredie veľmi často prinášajú aj priamy ekonomický prospech. Nemožno ich vopred vyčíslieť, ani odhadom.

Pôsobenie nástrojov a systémov environmentálneho manažérstva v podniku možno prirovnať k pôsobeniu vitamínov na človeka. Podobne, ako vie

medicína opísať priaznivé pôsobenie vitamínov na organizmus človeka, ale nie trvanie jeho najbližšej choroby, aj v podniku sa dá hovoriť iba o pôsobení nástrojov v zmysle poskytovania možností, ktoré sa dajú využiť len primeranou aktivitou a dobrou kondíciou.

Ako teda dosiahnuť zvýšený záujem a potom aj realizáciu nástrojov a systémov environmentálneho manažérstva v mikropodnikoch, malých a stredných podnikoch a samosprávach?

Zjavne to vyžaduje pomerne rozsiahly, čo najkomplexnejší program, zahrňujúci široké spektrum faktorov a subjektov. Jednou z významných súčastí tohto programu by malo byť aj širšie pôsobenie konzultačných firiem a certifikačných orgánov. Mali by informovať o možnostiach využitia mnohých ďalších nástrojov a postupov environmentálneho manažérstva a ponúknuť ich podnikom a samosprávam. V prípade certifikácie by mali vedieť aj zhodnotiť ich funkčnosť v systéme. Súčasťou uvedeného programu by mala byť aj primeraná informačná kampaň s využitím existujúcich ciest k malým podnikom, mikropodnikom a samosprávam. Cieľom by bolo dosiahnuť aspoň základnú informovanosť čo najväčšieho počtu subjektov, vyvolať zvýšenie záujmu o aktivity v tomto smere. Vzhľadom na narastajúci význam malých podnikov v ekonomike a dosiahnutú úroveň decentralizácie mnohých riadiacich kompetencií na samosprávne orgány, možno vzhľadom na nesledovaný, ale určite narastajúci celkový vplyv týchto sektorov na životné prostredie, uvedený námet považovať za pomerne naliehavú spoločenskú objednávku. Otázkou však je, kto z kompetentných bude mať politickú vôľu prijať ju a konať.

Literatúra

Hillary, R.: Needs of Small and Medium-Sized Enterprises. Príspevok na Expert Meeting on Trade and Investment Impacts of Environmental Management Standards, UNCTAD, Geneva, 29. – 31. 10. 1997.

Majerník, M. a kol.: Prehľad dobrovoľných nástrojov na zlepšovanie environmentálneho správania na podnikovej úrovni. Bratislava: ASPEK, 2007, 88 s.

Ing. Andrej Šoltés, Asociácia priemyselnej ekológie – ASPEK, Mlynské nivy 48, 821 09 Bratislava
soltes@aspek.sk